

(291) Ker se pojavlja verzna norma v eksplicitni in implicitni obliki, avtor razišče obe. Za določitev prve analizira ohranjene metrike Pohlina, Kumerdeja, Čopa in Metelka ter ustrezna Zoisova razmišljanja v korespondenci z Vodnikom. Implicitno normo, tj. »v verzno besedilo vpisana norma« (297), pa opredeli iz izbranega pesemskega gradiva različnih razsvetljenskih ustvarjalcev, pri čemer posveti posebno pozornost vzglasu, sredini verza, izglasu in rimi. Glede na dejstvo, da je slovenska verzologija najbolj nerazvito področje literarne vede, pomeni Pretnarjeva raziskava po svoji natančnosti, metodološki doslednosti in empiričnosti dosežek, vreden pozornosti.

Pomembne rezultate prinaša tudi druga verzološka obravnava Klasička metrika u slovenskom pjesništvu (I Kvantitativni pokušaji). Njen avtor Miroslav Kravar obravnava v njej že večkrat opaženo vprašanje o poskusih uveljavljanja kvantitativnega verzne sistema v razsvetljenski poeziji, katere jezik ga zaradi svojega naglasa ne omogoča. Toda zavest o tem je prodirala med pesnike in teoretike počasi, kar je analiziral Kravar z navajanjem številnih primerov in ob upoštevanju evropske verzne problematike.

Iz povedanega lahko povzamemo, da prinaša zbornik vrsto tehtnih dognanj o književnosti slovenskega razsvetljenstva. Ta odpravljajo marsikatero doslej veljavno sodbo starejših literarnih zgodovinarjev. Koristno prevrednotenje je posledica preusmeritve novejših raziskav k sami književnosti, zaradi česar so postala bolj jasna razmerja med posameznimi razsvetljenskimi literarnimi tokovi, med njihovimi evropskimi izvori in slovenskim prevzemom. Prvič je bil natančno analiziran takratni verzni ustroj. Pri branju zbornika deluje moteče samo literarnoteoretična shizma ob pojmih literarna »vrsta« in »zvrst«; koristno bi bilo, ko bi prišlo čim prej do poenotenja. Kot pomanjkljivost je mogoče omeniti odsotnost natančnejše obravnave razsvetljenske dramatike, toda tudi tej bo — zaradi njene razvitosti — literarna veda posvetila prej ali slej primerno pozornost.

Marjan Dolgan
SAZU, Ljubljana

NOV PRISPEVEK V. E. GUSEVA K OBRAVNAVI PROTIFAŠISTIČNEGA PESNENJA PRI SLOVANSKIH NARODIH

Do danes je že dokaj narasla predvsem folkloristična strokovna literatura o protifašističnem pesnjenju pri slovanskih narodih (izjema so Lužiški Srbi). To in njihova podobna zgodovinska usoda med drugo svetovno vojno sta dovolj veliki vzpodbudi za primerjalne analize tega pesnjenja. Posebno, ker je v folkloristiki primerjalni pristop še vedno eden najbolj razširjenih, kljub občasnim kritikam, ki se zavzemajo za prenovitev njenih metod.

S tistim delom protifašističnega pesnjenja, ki je po svoji naravi najbližji klasični folklorni pesmi, se s primerjalnega stališča najbolj zavzeto že vrsto let ukvarja V. E. Gusev. Njegovo najnovejše delo s tega področja je knjiga Slovanske partizanske pesmi,¹ v kateri si zastavlja cilj na podlagi primerjalno-tipološke analize ugotoviti skupne zakonitosti ustvarjanja in širjenja množične

¹ V. E. Gusev, Slavjanske partizanske pesni, Leningrad, 1979.

partizanske pesmi pri slovanskih narodih. V poglavitnem delo sicer sloni na razpravi Partizanska ljudska poezija pri Slovanih v letih druge svetovne vojne,² vendar je opaziti tudi nekatere spremembe. Najbolj očitno je izogibanje terminu ljudski, kar se vidi že pri primerjavi obeh naslovov. V besedilu je večinoma nadomeščen s terminom množičen, vendar ne v pomenu, ki se rabi pri nas v sintagmi množična literatura,³ ampak kot posebna, nova kvaliteta folklornega procesa.

Prvo poglavje Zbiralci pesmi nas uvaja v problematiko s predstavitvijo prvih objav antifašističnega pesnjenja, nastanka prvih zbirk in pesmaric pri posameznih slovanskih narodih, bolj ali manj priložnostnega zanimanja zanj, kar se je začelo že med drugo svetovno vojno, in začetkov strokovnega zbiranja po njej. Od slovenskih je kot prva omenjena zbirka Slovenske partizanske pesmi.⁴ Odgovor na vprašanje, kako V. E. Gusev opredeljuje množično partizansko pesem, se skriva, saj eksplicitne definicije zanjo ni, v drugem poglavju z naslovom Vrste pesemskega ustvarjanja. Bolj kot kaj je, zvemo, kaj ni, kar kažejo naslednji citati: »/.../ glede na način, kako se je širilo in poglobljalo proučevanje partizanskih pesmi, postaja vse bolj očitno, da se zanje ne morejo sprejeti kriteriji tradicionalne folklorne, ker se veliko od njih ne more šteti za folkloro v dobesednem pomenu te besede /.../»⁵ V ustvarjalni recepciji partizanske množice pesem ni živela v eni in edini kanonični 'avtorski' redakciji, ampak v večjem ali manjšem številu variant. Čeprav to tudi ni bil proces ustvarjanja folklornega dela v tradicionalni obliki, prav tako ni bil proces literarnega ustvarjanja ali estradnega izvajanja pesmi v klubskem, amaterskem umetniškem delovanju. V končnem rezultatu je bil to proces novega množičnega ljudskega ustvarjanja /.../»⁶ Končno je pomembno le eno — ne enačiti /partizanskih pesmi niti s pesemskim repertoarjem partizanov niti z ustvarjanjem pesnikov in glasbenikov na 'partizansko témo', niti s takimi proizvodi 'amaterskih' pesnikov, ki so odmevali le v njihovi lastni sredi, ne da bi prešli v vsesplošno last partizanov. Zato so v naslednjih poglavjih predmet raziskav samo taki procesi in proizvodi, ki so bili značilni prav za partizansko množično pesemsko ustvarjanje.⁷

Strnjeno gre v tem poglavju za naslednje: 1. za V. E. Guseva je vsaka pesem, ki je nastala v partizanih, partizanska pesem; 2. loči individualno in kolektivno partizansko pesem. Individualna na eni strani obsega proizvode v folklorni maniri (v Jugoslaviji so bila to dela guslarjev) in na drugi strani proizvode na literarni osnovi tako profesionalno izobraženih pesnikov in skladateljev, ki so šli v partizane, kot 'amaterskih' avtorjev, ki niso pretendirali na literarno slavo. Skupina individualnih partizanskih pesmi Guseva ne zanima. Kljub temu, da kolektivna partizanska pesem zanj ni folklorna v klasičnem pomenu besede,

² V. E. Gusev, Partizanska narodna poezija u Slavjan v gody vtoroj mirovoj vojny, Istorija, folklor, iskusstvo Slavjanskih narodov, Moskva 1963, 291—347.

³ Prim. M. Kmecl, Mala literarna teorija, 322.

⁴ Slovenske partizanske pesmi. Izdalo in založilo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. (Ljubljana), junij 1942.

⁵ Glej op. 1, str. 25.

⁶ Glej op. 1, str. 36.

⁷ Glej op. 1, str. 37.

je kolektivna; in množična pesem je tista, ki se v temelju prilega folklorističnim opredelitvam in je zanjo značilno: a) da se *poje*; b) da imajo pevci do besedila ali melodije aktiven odnos, zaradi česar nastajajo *variante*; c) njena razširjenost mora biti vsesplošna, k čemur pripomore zakon umetniške tipizacije.

V naslednjem poglavju Izviri partizanske pesmi sledi, da je podlago za nastanek pesmi iskati v folklorni tradiciji (tradicionalna poetika se je obogatila z novo idejno vsebino), v nacionalnih in mednarodnih revolucionarnih pesmih delavskega gibanja in v pesmih literarnega izvira, ki so se folklorizirale, bodisi da gre za pesmi starejših avtorjev ali sodobnikov. V tej zvezi je obdelana pri vseh slovanskih narodih razširjena in priljubljena pesem, ki je znana pri nas pod naslovom V gori zeleni drevesce stoji.

Naslov četrtega poglavja je Pesem in resničnost. V njem V. E. Gusev obravnava vprašanje, koliko smemo imeti partizanske pesmi za zgodovinski vir, glede na to, da nekatere od njih vsebujejo tudi konkretna dejstva. Po njegovem mnenju so take pesmi sicer napravile na partizane velik vtis, vendar so praviloma ostale lokalno omejene in imele le kratkotrajno življenje. To priča, da partizanov ni zadovoljila naturalistična metoda odražanja resničnosti in da zgodovinskospoznavna in umetniškospoznavna funkcija še nista našli pravega stika. To razpoko so zadelale šele tiste množične partizanske pesmi, ki so zgodovinsko konkretnost združile s tipizacijo dejstev.

Umetniško kreativnost folklornih del V. E. Gusev ocenjuje na podlagi teorije odraza, odslikave.⁸ V skladu s tem pri množični partizanski pesmi zanj ni pomembna kopica dokumentarnih dejstev, ampak čisto nekaj drugega — posplošitev odraza najpomembnejših dogodkov in posebnosti narodnoosvobodilnega boja in izraz odnosa bojujočega se naroda do zgodovinske resničnosti. V tem je partizanska folklorična resnično nezamenljiv zgodovinski vir in vrednota in ne v njeni zvestobi dejstvom; to konkretizira s primerom, kako množična partizanska pesem gleda na poskus, da bi Nemci zavzeli Moskvo: v posameznih variantah pesmi pozornost ni posvečena določenim dejstvom spopada, ampak oceni položaja nemške armade, njeni nemoči, da uresniči svoje cilje. Satirična obdelava teme opravičuje izmišljanje situacij in pretirano hiperbolizacijo primer.

Posplošitev zgodovinskih dejstev se v množični partizanski pesmi dosega na različne načine — s pomočjo tradicionalnih simbolov, predelavo popularnih motivov, z metaforami, ki so sprejete iz mednarodne revolucionarne poezije ali v formulah, ki so podobne bojnim klicem, prisegam, geslom, vse to v neki svojevrstni pesniški deklarativnosti. Po Gusevu se presenetljiva podobnost nekaterih tipičnih metafor in situacij v pesmih ne more pojasniti le z izposojjo ali neposrednim vplivom pesmi enega naroda na pesmi drugega (taki primeri so sicer ugotovljeni, vendar redki), ampak predvsem s podobnimi realnimi življenjskimi razmerami in podobnimi zakoni umetniško slikovnega mišljenja, ki je blizu umetniški tradiciji (folklori). Splošna zgodovinska usoda in podobni pogoji boja so objektivno določili značaj metafor in jih postavili v središče umetniškega ustvarjanja partizanov. S to ugotovitvijo in naslednjo, da se metafore oblikujejo po zakonu junaške idealizacije, V. E. Gnusev plodno prenaša na množično

⁸ Prim. W. Gusiew, *Estetyka folkloru*, Wrocław, Warszawa, ..., 1974, 100.

partizansko pesem nekatera spoznanja V. Žirmunskega, ki je v svojih delih o ruski in južnoslovanski junaški epiki ugotovil in formuliral enake zakonitosti.

V poglavju *Pesemski žanri* V. E. Gusev tistim, ki so skeptični, ali v množčni partizanski pesmi žanri sploh obstajajo, odgovarja: če želimo imeti partizanske pesmi ne le za svojevrsten 'dokument', ampak tudi za posebno sfero umetnosti, ni dovolj poznati le značaj tipizacije v njihovi konkretnosti, ampak je nujno izdelati tudi žanrski sistem pesemskega ustvarjanja. Pri tem upošteva marksistično estetiko, po kateri so žanri zgodovinsko zapletena splošnost glasbeno-pesemskih proizvodov in se določajo z naslednjimi kriteriji: 1. s svojim lastnim izbranim 'predmetom', ki odraža resničnost, 2. s specifičnostjo sredstev upodabljanja tega predmeta (kompozicijska, ritmično-melodična idr.), 3. s splošno življenjsko funkcijo (uporaba pesmi v določenih življenjskih položajih). Pri razvrstitvi žanrov torej pristaja, s Solarjevimi besedami, na kombinacijo zgodovinsko relativnega in spekulativno tipološkega izhodišča in tako loči v partizanski epiki: 1. pesem sporočilo, 2. bojno pesem (Gusev formulacije nima), 3. kroniko. Lirika je žanrsko bogatejša: 1. pesem klic, 2. pesem prisega, 3. slavilna pesem, 4. junaška pesem, 5. domovinska pesem, 6. elegična pesem, 7. satirična pesem, 8. nagajiva pesem (s pridržkom, ker pri Gusevu ni enotne formulacije za kategorijo pesmi, kakršne opisuje v tem okviru). V prehodno lirsko-epsko področje spadata 'objokovalnica' (naricaljka) in junaška balada. Avtor poudarja veliko gibljivost tega sistema, neprestano prehajanje enega žanra v drugega, kar pa še ne pomeni, da so žanri izginili, le poves njihovega nastajanja in oblikovanja se je bistveno spremenil.

Tu bi kazalo opozoriti na nekaj drugega: da se petje sploh ne omejuje le na posamezne žanre; nasprotno, celó podpira nastanek in obstoj nekaterih, npr. bojnih pesmi, ki so pogosto izpolnjevale funkcijo himen ali koračnic. Zato se odpira vprašanje, ali je smiselno, vsaj kar zadeva žanre, ločiti množično partizansko pesem od drugih vrst pesnjenja (prim. drugo poglavje!), če izbrani kriteriji prav v okviru Gusevega koncepta ustrezajo celotnemu protifašističnemu pesnjenju. To bi še posebej veljalo ob slovenskem gradivu. Vzroke je iskati in najti v podobni funkcijski naravnosti tako 'individualnih' kot 'kolektivnih' pesmi.

Tehtnejše je ločevanje množične partizanske pesmi in drugih vrst pesnjenja v Gusevem smislu pri obravnavi stila, o čemer govori šesto poglavje, ki ga je avtor kar preširoko naslovil *Pesemska poetika*. Pozornosti vredna je njegova ugotovitev, da se avtorska lirski pesem obrača neposredno k svojemu recipientu in prek vsakega k vsem. Nasprotno se folklorna lirski pesem obrača prek vseh k vsakemu. Zato tudi v množični partizanski pesmi metafore praviloma niso individualizirane, ampak gre za tipizacijo, tako uporabno in produktivno v folklornem tipu pesemskega ustvarjanja. Podrobna analiza ene od makedonskih pesmi ilustrira Guseva prepričanje o uspešni združitvi folklorne tradicije in revolucionarne poezije, kar govori o ustvarjalnem in nemehaničnem osvajanju njenih oblikovalnih postopkov.

Zadnje, sedmo poglavje *Usoda pesmi* sledi avtorjevim potovanjem po Poljski in Jugoslaviji, katerih namen je bil odkriti današnje življenje množičnih partizanskih pesmi. Kot nekoč M. Murka ali A. Lorda in M. Parryja idr., ki so raziskovali srbsko-hrvaško junaško epiko, ga je pot vodila po posameznih jugoslovanskih republikah, da bi se na kraju samem prepričal o njeni usodi. In če je bila Slovenija tedaj izvzeta, ker Slovenci junaške epike nismo imeli, oz. smo jo

zelo zgodaj izgubili, smo pri partizanski pesmi, lahko bi rekli, zamujeno nadomestili.

Ko Gusev obiskuje kraje, ki se omenjajo v množičnih partizanskih pesmih in obravnava življenje posameznih junakov, omenjenih v njih, v nasprotju s teorijo odraza, kakor jo razloži v četrtem poglavju, spomni na nekdanjo sovjetsko folkloristično zgodovinsko šolo. Vendar je ta reminiscenca le obrobna, saj jo preseže samo avtorjevo opozorilo na spreminjanje partizanske pesmi v nove, današnjemu estetskemu okusu in glasbenemu izrazu mladine ustrezne oblike. S tem pa se že tudi odmika folkloristično zasnovanim izhodiščem.

Knjiga V. E. Guseva *Slovanske partizanske pesmi* je izšla v seriji poljudno-znanstvenih izdaj pri Akademiji znanosti ZSSR, kar je vplivalo na njen razmera preprost način podajanja. V skladu z Gusevim pojmovanjem folklore je v knjigi zastopan predmetu ustrezno tako literarnozgodovinski kot etnološki pristop, čeprav ta manj poudarjeno. Glede na to, da gre izrecno za péto pesem, se čuti skoraj kot pomanjkljivost, da ni bolj upoštevan tudi muzikološki vidik, čeprav ni prezrt, saj Gusev govori o vplivu glasbe na množično partizansko pesem v poglavju o stilu. Po svojem raziskovalnem izhodišču je Gusev zvest teoretičnemu konceptu, kakor ga je prikazal v svoji *Estetiki folklore*, folklore ki po njegovem ni preživel, ampak živ, gibljiv proces, za kar najde potrdilo prav v množični partizanski pesmi. Njegova razlaga ljudstva in ljudskega je kar najtesneje povezana z globalnimi družbenimi spremembami na osnovi marksistične teorije in tako je mogoče razumeti, zakaj je prvotni términ 'partizanska ljudska pesem' nadomeščen z 'množično partizansko pesmijo', ne da bi bila ta povsem odtrgana od folklore.

Izbran vidik je Gusevu narekoval obravnavo le dela protifašističnega pesnjenja, vendar je tudi tako dodal njegovemu poznavanju nov prispevek. V njegov prid je treba omeniti tudi pozorno upoštevanje jugoslovanskega in posebej slovenskega gradiva in raziskav na zanj zainteresiranem področju, saj se zdi, da nekaterim táko postopanje ni takó samoumevno.⁹

Marija Stanonik
SAZU, Ljubljana

STANKIEWICZEVE STUDIJE O SLOVANSKI MORFOFONEMIKI IN NAGLASU*

Poleg kratkega predgovora in liste okrajšav in simbolov na začetku ter seznama obravnavanih besed po posameznih jezikih (beloruščina, bolgarščina, češčina, makedonščina, poljščina, ruščina, srbohrvaščina, slovenščina, ukrajinščina) s pregledom okrajšav in odnosnic, pa še spiska lastnih študij, ki se dotikajo slovanske morfofonemike in naglasa, prinaša knjiga 16 razprav: od tega 3 s čisto morfofonemsko problematiko, preostale s težiščem na prozodiji, zlasti

⁹ Prim. F. J., Spregledano ali zamolčano slovensko partizansko pesništvo, *JiS XXI*, 1975/76, 52—53.

* *Studies in Slavic Morphophonemics and Accentology*, Edward Stankiewicz, Ann Arbor, Michigan Slavic Publications, 1979 XI + 266 str.